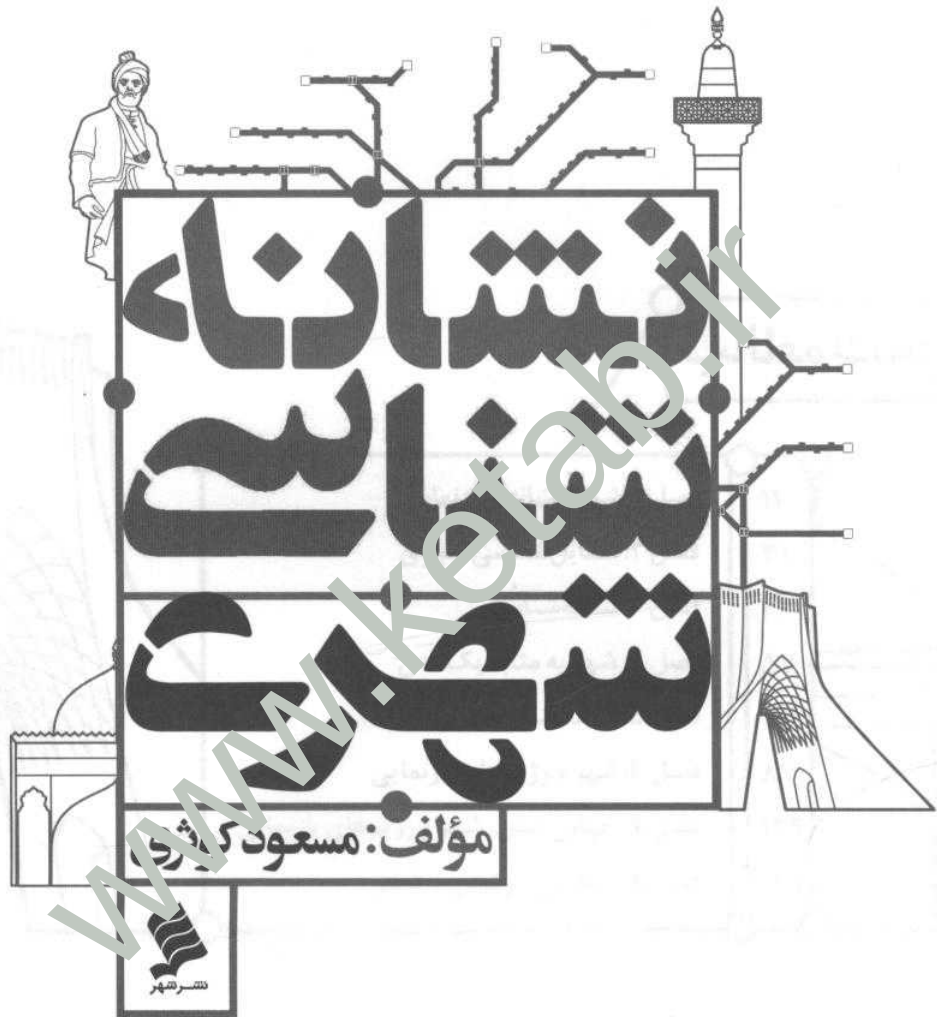

سرشناسه: کوثری، مسعود، ۱۳۴۳ -
عنوان: و نام پدیدآور: نشانه‌شناسی شهری/مؤلف مسعود کوثری،
[برای] اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران،
مشخصات نشر: تهران، سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران،
مؤسسه نشر شهر، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۱۸۳ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۸-۹۲۷-۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
موضوع: شهرسازی -- تعیین محل
موضوع: سمبولیسم (معماری)
موضوع: شهرسازی -- طرح و برنامه‌ریزی
شناسه افزوده: مؤسسه نشر شهر
شناسه افزوده: شهرداری تهران. دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی
رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ن ۹۵۵ ک/ ۱۶۶ HT
رده بندی دیویی: ۷۱۱/۴
شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۹۳۲۵۵

نام کتاب: نشانه‌شناسی شهری
نویسنده: مسعود کوثری
زیر نظر: اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی
صفحه آرای: مینا رعد دوست، تلوی
مدیر هنری و طراحی: جلال عباسی، عمارکی
ناشر: مؤسسه نشر شهر (سازمان فرهنگی شهرداری تهران)
نوبت چاپ: اول، ۳۹۴
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۸-۹۲۷-۸
قیمت: ۱۰۰،۰۰۰ ریال
آماده‌سازی و چاپ: مؤسسه نشر شهر

آدرس اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی:
تهران، بزرگراه شهید گمنام ابتدای بزرگراه کردستان
تلفن: ۸۲۱۰۶۰۰۰ www.farhangi.tehran.ir

آدرس ناشر: تهران، میدان آرژانتین، ابتدای بلوار آفریقا،
رو به روی پارک سوار بی‌هقی، پلاک ۶
مرکز چاپ: ۸۸۴۲۱۹۰۶ - ۸۸۴۰۹۱۱۲

معاونت غیر انتفاعی فرهنگی
اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی

انتشر شهر

همه حقوق
محفوظ است.

فهرست مطالب

فصل ۱: شهر نشانه و بازنمایی	۱۱
فصل ۲: شمایل شناسی شهری	۳۱
فصل ۳: نشانه شناسی	۴۱
فصل ۴: شهر به مثابه یک متن	۵۷
فصل ۵: درک منظر شهری	۷۳
فصل ۶: شهر و رژیم های بازنمایی	۸۷
فصل ۷: جهانی شدن، شهر و رژیم های بازنمایی	۱۲۹
فصل ۸: گرافیتی: نوشتن بر شهر	۱۴۷

پیشگفتار

کسانی که در شهر زندگی می کنند و آنان که اقامتی کوتاه در شهر دارند، خواه ناخواه با نمادها و نشانه های روبرو می شوند که به شهر در ذهن آنان معنایی ویژه می بخشد. برداشت های ذهنی از شهر از یک انسان تا انسانی دیگر متفاوت است و در این میان نمادهای شهری بسان رمزهای معناشناختی عمل می کنند. برای فهم درست شهر، راه های گوناگونی وجود دارد که درک نشانه شناختی یکی از آنهاست. بر این اساس مفهوم شهر، بستگی به میزان و نوع شناخت شهروندان از نشانه های شهری دارد. بازنمایی شهر، فراتر از عملکرد رسانه ها، به کمک نشانه ها صورت می گیرد؛ نشانه هایی همچون نقشه های شهری، تصاویر، سردیس ها و تندیس ها، معماری بناها، علائم، تابلوها، نورپردازی، دیوارنوشته ها و ...

گفته می شود که شهرها، کانون های تولید نظام های نشانه ای هستند. همچنین تأکید شده است که شهرها دارای دو حوزه معناشناسی هستند: حوزه قلمرو سرزمینی (چشم انداز قابل دید)، و حوزه قلمرو ذهنی. بنابراین حیطه سیاستگذاری و برنامه ریزی شهری را نمی توان محدود به حوزه سرزمینی دانست و از حیطه ذهنی آن غفلت ورزید. از این رو، اکنون که بیش از سه چهارم جمعیت کشور در شهرها سکونت دارند، مطالعات نشانه شناسی شهر، به منظور مدیریت حیطه ذهنی، اهمیتی دوچندان یافته است. در همین راستا کارویژه مدیریت شهری را ارتقاء جایگاه مکان های شهری به فضاهای شهری می دانند. این یعنی اتصال وجه کالبدی و ظاهری ساختارهای شهری به تاریخ، فرهنگ،

هنر و اطلاعات. یعنی جاری ساختن روح در بناها، برج ها، کالاهای ساختمان ها، فروشگاه ها، خیابان ها و معابر شهر.

پس با توجه به کارکرد نشانه، یعنی زنده ساختن معنای نهفته نمادهای شهری در ذهن مخاطبان، می توان «نمادهای شهری» را موضوع مطالعه دانش نشانه شناسی قرار داد. از این منظر، شهروندان، گذرکنندگان از شهر و گردشگران شهری، به مثابه مخاطبان پیام های نشانه شناسی شهرند و مدیریت منظر معنی آنان، همسنگ مدیریت کالبد شهر واجد اهمیت است. مدیریت کلانشهر تهران، طی یک دهه اخیر، رویکرد خود را ارتقاء یافته شهرداری از یک سازمان صرفاً خدماتی به سوی یک نهاد اجتماعی و فرهنگی قرار داده است. در این رویکرد، حوزه فرهنگی و اجتماعی، در مراتب سیاستگذاری، جایگاهی ویژه و به مراتب بالاتر از حیطه حمل و نقل و خدمات شهری یافته است. به منظور نهادینه سازی رویکرد نو، مجموعه فعالیت های گفتمان ساز با پشتوانه پژوهش، توسط اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران صورت پذیرفته است. کتاب حاضر، با عنوان نشانه شناسی شهر، بیانگر بخشی از تکاپوی دانش بنیان مدیریت شهری برای نهادینه سازی گفتمان یادشده است. امیدواریم محتوای ارزشمند این کتاب، واجد سودمندی لازم برای مدیران، پژوهشگران و فعالان مطالعات شهری باشد.

علی اصغر محکی

مدیر کل مطالعات اجتماعی

و فرهنگی شهرداری تهران

مقدمه

زندگی بسیاری از ما امروزه در شهرهای کوچک، یا بزرگ می‌گذرد. خوشنود باشیم یا نه، شهرها آکند از نشانه‌هایی هستند که گاه به آنها توجه داریم و گاه چنان به آنها عادت کرده‌ایم که هرگز از معنای آنها نمی‌پرسیم. جابه‌جایی در شهرها چنان به امری رایج تبدیل شده است که هیچ‌گاه چون گذشته، یکی کامل و یکپارچه از شهری که در آن به دنیا آمده و زیسته‌ایم نداریم. شهرها تو در تو و انباشته از انبوهی از نشانه‌ها و تنها بخشی از آنها از گذشته به ما به ارث رسیده‌اند. بنابراین، بخش مهمی از نشانه‌ها محصول دنیای نوین شهری هستند. تبلیغات شهرها را آکنده‌اند. تقریباً در هر گوشه از شهر علائم و نشانه‌های بسیاری می‌یابیم که خود به نوعی آشفتگی نشانه‌ای (آشفتگی بصری) دامن زده‌اند. در هر حال، شهرها پیچیده‌تر از آن هستند که بسادگی بتوان آن‌ها را قرائت کرد. مطالعات فرهنگی شهر به عرصه‌های گسترده و متنوع جهان‌زیست شهری توجه دارد و در پی فهم این جهان‌زیست است. وجهی از این جهان‌زیست شهری حضور نشانه‌های بسیار متنوع و گسترده‌ای است که زندگی ما را در بر گرفته‌اند. نشانه‌شناسی شهری عرصه‌ای از مطالعات شهری است که کمتر مورد توجه قرار گرفته است. اگرچه تا کنون مطالعات متعدد و پراکنده‌ای در خصوص وجوه نشانه‌ای شهر صورت گرفته است، با این حال کتاب‌های اندکی در باره نشانه‌شناسی شهر وجود دارند.

بنابراین، با این که در کتاب‌های جدید مطالعات شهری بخشی به نشانه‌شناسی شهر اختصاص داده شده است، با این حال کمتر کتابی مستقل در این زمینه در زبان فارسی وجود دارد. این کتاب برای علاقمندان به مطالعات شهری به طور عام و پژوهشگران مطالعات فرهنگی شهر به صورت خاص به کار می‌آید. در فصول مختلف این کتاب مباحثی مطرح شده است که خواننده را با این عرصه از پژوهش شهری آشنا می‌سازد. در فصل ۱، از شهر، نشانه‌ها، و بازنمایی سخن گفته‌ایم. در این فصل به بررسی زمینه‌های مختلف نشانه‌ای شهر، از نقشه شهر گرفته تا دیگر وجوه شهر، به عنوان نشانه‌هایی حاوی معنا بررسی شده است. در این فصل از دو نوع بازنمایی در خصوص شهر صحبت به میان آمده است: بازنمایی از شهر و بازنمایی در شهر. در فصل ۲ از شما شناسی به عنوان پیشینه‌ای از نشانه‌شناسی شهر یاد شده است. شما شناسی به ما در فهم این امر یاری می‌رساند که چگونه نشانه‌های شهری پیشینه‌ای اسطوره‌ای، تاریخی، دینی و فلسفی دارند. در فصل ۳، مقدمات نشانه‌شناسی را برای کسانی که با این بحث آشنایی کافی ندارند، مطرح ساخته‌ایم. کسانی که با نشانه‌شناسی آشنایی کافی دارند، می‌توانند سرعت از این فصل گذر کنند.

فصل ۴ به نشانه‌شناسی کاربردی شهر اختصاص دارد. در این فصل، تفاوت نشانه‌های شهری مورد بحث قرار می‌گیرد، و

را بازنمایی کرده و چه بخش‌هایی از این بازنمایی امروزه در معرض دید ما و گردشگرانی که از شهرها بازدید می‌کنند، قرار می‌گیرد. دوران باستان، میانه، پیشامدرن، مدرن هر یک لایه‌هایی از نشانه‌ها در شهر به جا گذاشته‌اند و امروزه این لایه‌ها به انحای مختلف جلوه‌گری می‌کنند و یا در کلاژی پسامدرن توسط معماران جدید از این نشانه‌ها استفاده شده است. فصل ۷ در باره استراتژی‌های بازنمایی شهر است که به رژیم‌های مختلف بازنمایی منجر می‌شود. این رژیم‌های بازنمایی به ویژه در شرایط جهانی شدن بررسی شده‌اند. فصل ۸ به گرافیتی و اهمیت دیوارنوشته‌ها و دیوارنگاشته‌های شهری می‌پردازد.

ابزارهای مفهومی لازم برای تحلیل نشانه‌های مختلف شهری (تصویر، مجسمه و بناها) به دست داده می‌شود. در فصل ۵، به تجربه گردشگر در مواجهه با شهر می‌پردازیم و از نشانه‌شناسی پیرس برای فهم این تجربه کمک می‌گیریم. این فصل نشان می‌دهد که چرا نشانه‌شناسی دوسوسوری برای فهم نشانه‌های شهری رسان نیست و نشانه‌شناسی پیرس چگونه می‌تواند راهی برای فهم بهتر تجربه شهر توسط گردشگران فراهم آورد. فصل ۶ تحلیل شهر، به ویژه در تاریخ ایران، را در کانون توجه خود قرار داده است. داستان شهر ایرانی از دوران باستان شروع و به روزگار کنونی ختم می‌شود. این تاریخ روشن می‌سازد که شهرها در کایت خود چگونه خود